

Istennek van botja?

Gyermekteológia és gyermek-lelkipendozás

A előadásra készülésem során kettős elvárással szembesültem. Egyrészt két tudományterület összehasonlítását tűzttem ki célul, ugyanakkor a szervezési előkészületek során nyilvánvalóvá vált, hogy teológusok, lelkészek, hitoktatók mellett gyülekezeti gyermekmunkások, laikusok egyaránt érdeklődnek a felvetett téma iránt, így életségünak, a hétköznapi számá-
ra is érthetőnek, hasznosíthatónak kell bizonyulnia mindannak, amit felvázolok. Ezt az ambivalenciát oly módon szeretném feloldani, hogy előadásomat két szálon vezetem: egy tudományos, elméleti bemutatás adja a törzsanyagot, ugyanakkor egy hétköznapi beszélgetéssel szeretném illusztrálni, amely legkisebb lányommal, Zselykével zajlott hároméves korában, miközben piros nagycsaládos autónkban utaztunk, amelynek becsületes neve Szaffi, és közben Istent dicséző dalokat hallgattunk.

Az 1980-as évektől kibontakozó új szociológiai gyermekkorutatás (*Neue Kinderforschung*) új paradigma elé állította a gyermekkorral és a gyermekekkel foglalkozó tudományterületeket. Míg a korábbi szemléletekben a gyermek csupán a környezeti és szocializációs folyamatok tárgya volt, az újabb kutatások kimutatták, hogy a gyermekek teljes értékű társadalmi szereplőként konstruálják, alakítják-formálják világukat.¹ Így nem éleghedhetünk meg a gyermekek pusztán felnőtt szemléletű kutatásával, hanem aktív cselekvőként kell számolnunk velük,

és kutatásaink során törekednünk kell az egyenrangú, szimmetrikus interakciókra.

Éppen ezért, amikor a gyermek-lelkipendozásról beszélünk, a gyermekre szintén nemcsak mint lelkipendozottra, hanem a maga lelki egészségéért és harmóniájáért cselekvő félre kell tekintenünk. Ehhez az újfajta megközelítéshez adhat impulzusokat és tartalmakat a gyermek-teológia, amelyről beszélve a gyermek-lelkipendozásnak a mai nap előadásai során felépülő koncepcióját szeretném gazdagítani.

Tizenöt évvel ezelőtt talán még senki sem ismerte a gyermekteológia fogalmát, mára viszont a valláspedagógia legelőbb területének számít. Mi is a gyermekteológia? Ez az újonnan létrejött tudományterület ezzel kapcsolatban még ön-maga számára is keresi a kielégítő választ, de ha általánosságban és legfőképp röviden, egy mondatban akarjuk megragadni: a gyermekteológia a gyermek teológiai elképzeléseire és produktivitására irányítja a figyelmet, illetőleg azt vizsgálja, elemzi, értékeli és használja.

E sokrétű célkitűzést a gyermekteológia háromperspektívájú megközelítésével tekinthetjük át:² a gyermekek teológiája (*Theologie von Kindern*), teológia a gyermekekért (*Theologie für Kinder*) és teológia a gyermekekkel (*Theologie mit Kindern*).³

A *gyermekek teológiája*, ahogy a neve is jelzi, a gyermek teológiai teljesítményére érzékeny. Észreveszi, felfigyel rá, és érdeklődéssel fordul például az ilyen kérdések felé: „Istennek van

1 Vö. Golnhofer Erzsébet – Szabolcs Éva: *Gyermekkor: nézőpontok, narratívák*. Budapest, 2005, Eötvös József Könyvkiadó.

■ 2 A három perspektíva kifejtekor alapvetően három szerzőre támaszkodom: Zimmermann, Mirjam: *Kindertheologie als theologische Kompetenz von Kindern*. Neukirchen-Vluyn, 2010, Neukirchener Verlag, 111–123. Schweitzer, Friedrich: *Kindertheologie und Elementarisierung*. Gütersloh–München, 2011, Gütersloher Verlagshaus, 44–55.; Butt, Christian: *Kindertheologische Untersuchungen zu Auferstehungsvorstellungen von Grundschülerinnen und Grundschulern*. Göttingen, 2009, V&R Unipress, 39–42. ■ 3 A gyermekteológia háromszemléletű bemutatásáról elsőként: Schweitzer, Friedrich: Was ist und wozu Kindertheologie? In Bucher – Büttner (Hrsg.): „Im Himmelreich ist keiner sauer“. Kinder als Exegeten. Jahrbuch für Kindertheologie 2., Stuttgart, 2003, 9–18. Vö. Zimmermann, Mirjam: *Kindertheologie*, i. m. 111. (Lásd a 2. lábjegyzetet.)

botja?” A gyermeket mint a teológia aktív alanyát és alkotóját fogadja el. A felnőtt szerepe itt a hallgatás, a megfigyelés és a megfigyelt elemzése. Feladata a gyermeket bátorítani, ösztönözni az önálló teológiai gondolkodásra, és teret adni mindehhez, a kibontakozásra. Éppen ezért a fenti gyermeki kérdésre a gyermekteológia iránt elkötelezett anya és doktorandusz nem adja meg a szerinte megfelelő választ, hanem megkérdezi: „Miért?” Célja, hogy tisztán, leíró módon megragadja mindazt, amit a gyermekek teológiailag létrehozhatnak. Különösen gyümölcsöző, amikor a gyermekek maguk fejlesztik a teológiai kérdéseket, kreatív módon maguk keresik rájuk a válaszokat, illetve tesztelik koncepciójukat. Mert a „Miért?” kérdésre – Miért van szüksége Istennek botra? – válasza is volt a lánynak: „Hát, hogy leölje a gonoszokat, és megvédjen engem.” Láthatjuk, hogy a gyermekteológia ilyen szempontú megközelítésében a gyermek kérdései és gondolatai elsőbbséget élveznek, megfordul a megszokott viszony, a gyermekek mint teológusok lesznek a tanítók, a felnőttek pedig a tanulók. Tapasztalati tény, hogy a gyermekek – mivel teológiai kérdéseikkel és útkeresésükkel szabadok a megcsontosodott vallási értelmezésektől és dogmáktól – új és gyümölcsöző impulzusokkal szolgálhatnak a felnőttek teológiája számára.

A gyermekek teológiájának pusztán megfigyelő, analitikus célkitűzése viszont hiányolja a teológia kritikai aspektusát. A *gyermekért művelt teológia* koncepciójában a gyermek továbbra is aktív és elismert alanya a teológiai gondolkodásnak, ugyanakkor a felnőttek eligazítására, tudására utalt, tehát a felnőttek feladata ezen irányzat szerint nemcsak az ösztönzés, a bátorítás, hanem a vezetés, az irányítás, új tartalmak és szempontok közvetítése, illetve a kritikai kontroll gyakorlása. Tehát a gyermekért való teológia a gyermekek teológiáját, a gyermekek kérdéseit és válaszkéréseit méltányolva, belőlük kiindulva, de a teológiai tradícióból táplálkozva olyan területspecifikus tudást szeretne nyújtani a gyermekeknek, mellyel új szempontokat nyit meg a gyermeki gondolkodás és

teologizálás számára. A gyermekteológiának a gyermekekért való fáradozásoként megragadható perspektívája hangsúlyozza, hogy éppen a gyermeklét iránti elköteleződés nem engedi, hogy a gyermeket egyedül hagyjuk teológiai kérdéseivel. Visszatérve szemléltető példánkhoz: miután Zselyke megválaszolta, hogy Istennek azért van szüksége botra, hogy megvédje őt, a gyermekért elkötelezett gyermekteológia tartozik a gyermeknek a korrigáló válasszal: „Képzeld, ő bot nélkül is megvéd minket.”

Végül a gyermekteológiai célkitűzés harmadik megközelítésmódja a *gyermekkel művelt teológia*. Gerhard Büttner megfogalmazásával a gyermekkel művelt teológia a herezis és a dogma kétpólusú feszültségében keresi magát, hiszen mind a teológia tárgyának, mind a gyermeknek meg akar felelni. Ennyiben ez a harmadikfajta megközelítés mint integratív módszer próbálja egybeolvasztani az előző két perspektívát. Ugyanúgy, mint az első megközelítésnél, a gyermekek itt is cselekvő partnerek, akik felnőtt jelenlétében folytatnak teológiai beszélgetéseket, a gyermekkel művelt filozófia mintájára. A felnőtt feladata ebben az esetben, hogy felelős beszélgetőpartnerként különböző didaktikai módszerekkel (szókratikus beszélgetés, kérdésorientált tanítás, dilemmatörténetek, mitológikus történetek...) teológiát műveljen a gyermekkel. Itt az egyik módszer épp az, hogy a felnőtt nem válaszokat ad, hanem visszakérdez a gyermekek teológiai megnyilvánulásakor: „Miért?” „Te hogyan látod?” „Szívesen elgondolodom róla, de nagyon érdekel, hogy te hogy gondoldod”... Célja, hogy szimmetrikus kommunikációban, egyenrangú beszélgetőpartnerként, közösen keresse a gyermekkel a válaszokat a teológiai kérdésekre. A második megközelítésmódtól, a gyermekért való teológiától annyiban különbözik, hogy itt nem meghatározott a pedagógiai cél és folyamat, hanem nyitva marad a beszélgetés kimenetele, tehát e megközelítés követője mind a kapcsolat, mind a szakterület szempontjából egyenrangú félként kezeli a gyermeket. Az idézett beszélgetés Zselykével ide is illene, hiszen ebben a beszélgetésben

4 H. Schmidtet idézi Zimmermann, Mirjam: *Kindertheologie*, i. m 120. (Lásd a 2. lábjegyzetet.)

nem volt meghatározott pedagógiai cél, a mindennapok hozták létre.

A gyermekteológia fent bemutatott három szempontú megközelítése, a perspektívák megkülönböztetése a tisztánlátás, behatárolás miatt elengedhetetlen, de a gyakorlatban e három egymásba fonódva jelenik meg.⁵

S most térjünk vissza eredeti kérdésünkhöz: mely pontokon ragadhatjuk meg a gyermekteológia és a gyermek-lelkigondozás gyümölcsöző kapcsolatát?

A leginkább magától értetődő kapcsolat, hogy mindkét terület tárgya és alanya a gyermek. Tárgya, mert a gyermekről gondolkodik, a gyermekért fáradozik, eredményeivel őt célozza meg. Ugyanakkor alanya is, hiszen a gyermeket önálló, önmagában teljes szubjektumként észleli és értékeli, illetve aktív cselekvő félként ismerik el mind a teológia, mind a lelkigondozás területén.

Gyümölcsöző kapcsolatot tárhatunk fel a gyermekteológia és a gyermek-lelkigondozás teológiai és lelkigondozói elköteleződése tekintetében is. A lelkigondozás sokrétű és sokféle megközelítésében közös pont, hogy a lelkigondozói folyamatban mind a lelkigondozott, mind a lelkigondozó az Istennel áll kapcsolatban. Az ember, s így a gyermek nem értelmezhető az Istennel való kapcsolatán kívül, a lelkigondozás pedig nem végezhető Isten cselekvése nélkül.⁶ Hiszen – *Barbara Städtler-Mach* definíciójával élve – a lelkigondozás: „Isten oda-fordulását érthetővé tenni az emberek számára találkozás, beszélgetés és elkísérés révén.”⁷ Így a gyermekteológia különböző perspektívái hasznosak lehetnek a gyermek-lelkigondozás gyakorlata és koncepciója számára, illetve fordítva: a gyermek-lelkigondozás új szempontokat adhat a gyermekteológia számára.

A gyermekteológia mint a gyermekek teológiája rámutat a gyermek-lelkigondozás számára, hogy a gyermek nemcsak az emberekkel, hanem Istennel való kapcsolatában is önálló

szubjektumként értelmezendő. A gyermek ugyanúgy nyitott a világ Teremtője és Szabadítója felé, és ugyanúgy keresi a róla való tudást és a vele való kapcsolatot, mint a felnőtt, csak más fogalmi és gondolati struktúrákban, amint a családjuk életéből hozott példa is mutatja. Lehet, hogy gyermekünk még nem ül végig egy családi áhítatot, és izgatóságával megtöri a rendet, a csendet, ugyanakkor a maga módján gondolkodik, kérdez és érez az Istennel kapcsolatban. A gyermekteológiának ez az aspektusa épp ezt a másfajta fogalmi és gondolati struktúrát próbálja megragadni, és hozzáférhetővé tenni a valláspedagógia és a gyermek-lelkigondozás számára.

Ugyanakkor a gyermek-lelkigondozás – a gyermekek iránti elköteleződése folytán – figyelmezteti és óvja a gyermekteológiai kutatást, hogy a gyermek a maga teológiai kérdéseivel és válaszkeresésével nem pusztán semleges filozófiai gondolatkísérleteket végez, hanem egzisztenciális biztonságra törekszik. Zselykét nem pusztán a kíváncsiság és az érdeklődés szintjén foglalkoztatta, hogy Istennek van-e botja, hanem egzisztenciális félelme és biztonságra törekvése mozgatta. A gyermekteológiának újból és újból tudatosítania kell önmaga számára, hogy a gyermek teológiai aktivitása egzisztenciális eredetű. Az élet nagy kérdései, melyeket már a négy-öt éves gyermekek is feltesznek maguknak,⁸ a „Honnan?” és „Hová?”, a jóról és rosszról szóló, az élet értelmére és céljára vonatkozó kérdések mindig az egzisztenciánk utáni kutatás kérdései. Az Istenről való beszéd mindig a magamról való beszéd is, ahogy *Rudolf Bultmann* mondja.⁹

Éppen ez a gyermek iránti elköteleződés és felelősség hívta létre a gyermekekért való teológiát, mely a gyermek-lelkigondozás számára kölcsönözheti a gyermekekre vonatkozó teológiai nézőpontot és látást, illetve a gyermekek számára kialakított, de az ő teológiai megközelítésüket, valláslélektani meghatározottságukat

⁵ Uo. 111. ■ ⁶ Vö. Németh Dávid: *Isten munkája és az ember lehetőségei a lelkigondozásban*. Budapest, 1993, Kálvin Kiadó.

■ ⁷ Städtler-Mach, Barbara: *Gyermekek lelkigondozása – lelkigondozás a gyermekkorházban*. In Klessmann, Michael: *A klinikai lelkigondozás kézikönyve*. Debrecen, 2002, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 148. ■ ⁸ Lásd: Schweitzer, Friedrich: *Das Recht des Kindes auf Religion*. Gütersloh, 2000, Gütersloher Verlagshaus. ■ ⁹ Zimmermann, Mirjam: *Kindertheologie*, i. m 90. (Lásd a 2. lábjegyzetet.)

figyelembe vevő teológiai gondolatokat. Mind-
ezt azért, hogy a gyermek-lelkigondozói kap-
csolat olyan istentapasztalat és közösség elő-
mozdítója legyen, mely a gyermek számára ér-
telmezhető, megélhető, és ezáltal gyógyító ha-
tású. Ugyanakkor a gyermek-lelkigondozás biz-
tosíthatja azokat a gyermek-valláslélektani né-
zőpontokat a gyermekteológia számára, me-
lyekkel az felelősebben munkálkodhat a gyer-
mekek teológiai, vallásos, illetve hitbeli fejlő-
désén. Ezt a kapcsolatot szemlélteti az idézett
beszélgetés is Zselykével, mert az eset fő kérdé-
se, hogy milyen istenképre van szüksége a gyer-
meknek, hogy választ találjon egzisztenciális
félelmére. Az eddig idézett beszélgetésrészlet
megelőzte egy korábbi, melyben Zselyke
ezt kérdezte: „Miből van az Isten?” Mire én azt
válaszoltam ott hirtelenjében, hogy lélekből.
Majd pár perc gondolkodás után ezt követte a
mottóul választott kérdés: „Istennek van bot-
ja?” Mert a gyermek számára nem kielégítő,
hogy Isten lélekből van.

A gyermekteológia harmadik megközelítése,
azaz a gyermekekkel művelt teológia olyan fó-
rumot teremthet, mely éppen azért, hogy
nem célorientált, teret adhat a gyermekek eg-
zisztenciálisan meghatározott, és épp ezért lel-
kigondozói vonatkozásban fontos kérdéseinek,
módszerei pedig gazdagíthatják a gyermekek-
kel való csoportos lelkigondozás eszköztárát.
Ugyanakkor a gyermek-lelkigondozás lelkigon-
dozói szempontokat adhat a felnőtt vezetők
számára, akik a gyermekekkel művelt teológi-
zálás folyamán ezek ismeretében hatékonyab-

ban, hasznosabban vezethetik a gyermekek
közti zajló beszélgetéseket.

Két – egyelőre még csak formálódó – tuda-
mányterület és gyakorlat összehasonlítása talán
merész vállalkozásnak tűnhet, ugyanakkor az a
meglátásom, hogy épp a formálódás szakaszá-
ban érdemes és szükséges feltárni azokat a kap-
csolódási pontokat, melyek az egyes területeket
gazdagíthatják, illetve egészséges módon alá-
kíthatják. Remélem, a fenti szempontokkal
mind a gyermek-lelkigondozói, mind a gyer-
mekteológiai koncepció és gyakorlat számára
gyümölcsöző szempontokkal szolgálhattam, és
zárásképpen hadd osszam meg a szemléltetés-
ként választott beszélgetésünket egy az egy-
ben, mint egy lelkigondozói gyermekteológiai
beszélgetést a családban:

Az autónkban utazva a Lámás dicsőítő ze-
nekar CD-jét hallgattuk: „Boldogok a tiszta szí-
vűek, mert meglátják az Istent” – éneklé az éne-
kes.

Zselyke: Kik látják az Istent?

Anya: Akik tiszta szívűek, akik szeretik őt.

*Zselyke (hallgat, majd kis idő múlva újra meg-
szóal):* Miből van az Isten?

Anya: Lélekből.

Zselyke: És van botja?

Anya: Miért van szüksége botra?

Zselyke: Hát, hogy leölje a gonoszokat, és
megvédjen engem.

Anya: Képzeld, ő bot nélkül is meg tud véde-
ni minket.

Zselyke: Mert ő szeret minket?

Anya: Szeret minket, bizony.